

Agnė GABRĖNIENĖ

ŠNIPIŠKIŲ TAPATYBĖS BEIEŠKANT

Kur tu gyveni ir kas tave sieja su vieta, kurioje tu gyveni? Kaip elementai, objektai, žmonės ir jų įpročiai, susiklosčiusi realybė ir sklandantys mitai sukuria, „įkrauna“ vietas, kurios iš abstrakčių erdvių galiausiai tampa įvardytos ir įsmeintos, išgyvenamos ir patiriamos kiekvieną dieną? Ir galiausiai kodėl priklausymo, „išsižeminimo“, vietos suasmeninimo klausimai žmogui yra svarbūs? Architektė Agnė GABRĖNIENĖ, prieš ketverius metus persikėlusį gyventi į mažai iki tol jai pažintą Vilniaus rajoną, bando per savo asmeninę patirtį ir pažintį su nauja aplinka užčiuopti, kas sudaro besikeičiantį (ir keičiamą) rajono tapatumą, jo skirtingų dalių unikalumą. Autorė klausia, kaip tai, ką gali pamatyti ir pajusti „svečias“, koreliuoja su istoriškai susiklosčiusiomis, socialinio suformuotomis smulkesnėmis, skirtingais vardais vadinamomis atskirų rajono dalių tapatybėmis, aprašo, kokius savo asmeninio įspūdžio ir to, kaip vietą jaučia ir mato vietos gyventojai, žiniasklaida, miesto savivalda ar vystytojai, skirtumus pavyko užfiksuoti.

IN SEARCH OF THE IDENTITY OF ŠNIPIŠKĖS

Where do you live, and what connects you to the place where you live? How do elements, objects, people and their habits, the established reality and floating myths, create and 'charge' places, which, from abstract spaces, eventually become named and personified, lived in, and experienced every day? And finally, why are questions of belonging, 'grounding', and the personalisation of a place, so important to a person? The architect Agnė GABRĖNIENĖ, who four years ago moved to Šnipiškės, a district of Vilnius which until then she hardly knew, through her personal experience and familiarity with the new environment, tries to grasp what constitutes the changing (and changed) identity of the district, the uniqueness of its different parts. The author asks how it is that what 'guests' see and feel correlates with the smaller, socially formed identities of individual parts of the district that have been formed historically and which have different names, and describes the differences between their personal impressions, and the way local residents, the media, local government and developers, see the area.

„Mes gyvename Piromonte“, – išdidžiai pareiškia H. ir R. vieną saulėtą vasaros dieną. Ir, atrodo, nustemba išgirdę pavirtinimą, kad žinau, kokia tai Vilniaus vieta, nes „daug kas nežino“ šios Šnipiškių dalies. O nežino ir nepažįsta apskritai Šnipiškių daugelis, nors tai kupinas istorijų vienas seniausių Vilniaus priemiesčių, kuriame iš spindinčių stiklinių bokštų dabar kuriamas ir visai naujas pasaulis – naujasis Vilniaus centras. Čia, Šnipiškėse, lengva pasijusti tarsi įkritus į olą garsiojoje Alisos stebuklų šalyje: daugiasluoksniame ir daugiakultūriame buvusiam priemiestyje iš vieno pasaulio nejučia patenki į kitą, vis kitokį savo forma ir laikmečiu. Stebina architektūros kontrastai, sodai, gyvūnai ir žmonės. Po vienu pavadinimu čia telpa iš tiesų ne vienos, o net kelerios Šnipiškės ir keli vietos identitetai, kuriuos vietiniai gyventojai ir naujakuriai linkę vis iš naujo atrasti, juos priimti ar atmesti, galiausiai su jais tapatintis.

Vietos identitetas, kaip savybių, susijusių su mūsų asmenine arba kolektyvine atmintimi bei vertybėmis, visuma, vienas geografinės / urbanistinės vietovės atskiria nuo kitų ir daro jas unikalias, įdomias ne tik vietos gyventojams, bet ir turistams. Prieš porą dienų teko netikėtai pasižiūrėti vienos prancūzų televizijos reportažą, skirtą Vilniaus 700-ajam gimtadieniui. Šalia Gedimino pilies, Katedros aikštės, Pilies gatvės ir nuo Žaliojo tilto atsiveriančių vaizdų daugiau nei penkių minučių reportaže daug dėmesio skirta Šnipiškėms. Pristatytas tiek naujasis stiklinis miesto finansų centras, tiek vaizdai iš senųjų Šnipiškių, kur yra „medinių namų dar be vandentiekio“¹.

Senosios Šnipiškės Naujojo Vilniaus centro fone. Agnės GABRĖNIENĖS nuotrauka

Nežiūrėkit! Agnės GABRĖNIENĖS nuotrauka

Tačiau palikus nuošalyje Vilniaus infrastruktūros problemas, šis reportažas ir šios konkrečios vietos iš visų galimų pasirinkimas, mano įsitikinimu, liudija apie tai, ko Vakarų miestuose reta – apie senojo medinio miesto ir jo priemiesčių pasaulį, kurio stulbinantis kontrastas su naująja architektūra jau tapo savaip ikoniškas. Čia slypi kai kas net daugiau nei vieno rajono tapatybė – drįsčiau teigti, kad ši aplinka ryškiomis spalvomis papildė visos sostinės tapatumo paveikslą.

Vietos tapatybė, be kita ko, glaudžiai susijusi su tarp žmogaus ir jo gyvenamosios aplinkos užsimezgančiais emociniais ryšiais, kurie, beje, nebūtinai būna teigiami (pati asmeniškai turiu ir neigiamos patirties). Tačiau iš esmės „<...> žmonės traukia ir net „priiriša“ vietos, kurios turi neapčiuopiamą emocinę, simbolinę ir dvasinę prasmę“². Apie tokias vietas mes sakome, kad jose galima pajusti vietos dvasią. Dažniausiai pirmieji ją atpažįsta ir geriausiai apčiuopia paprasti vietos gyventojai ir menininkai. Štai fotografas Aurimas Strumila, 2010 m. Vilniaus fotografijos galerijoje atidaręs parodą „Šanchajaus rapsodija“ ir itin vaizdingai apibūdinęs medinę, labiausiai apleistą Šnipiškių dalį³, bei režisierė Jūratė Samulionytė, tais pačiais metais sukūrusi dokumentinį filmą „Šanxai Banzai“⁴, visam laikui viešajame diskurse įtvirtino vieną iš rajono tapatybių. Šnipiškių „Šanchajus“ – tai ribotą laiką atkarpą tam tikroje apibrėžtoje geografinėje vietoje, specifiniame socialiniame, istoriniame ir materialiniame kontekste egzistavęs paralelinis pasaulis, kurį pažino čia gyvenę ar dirbę žmonės ir kurio aš, atsikrausčius į rajoną prieš ketverius metus, jau neberadau. Senosios Šnipiškės kartu su visais savo gyventojais ir gamta, vykstant milžiniškam finansų, verslo

ir miesto valdžios spaudimui, smarkiai susitraukė ir vis dar traukiasi užleisdamos vietą naujiems biurų pastatams, daugiabutčiams, naujoms gatvėms ir šaligatviams. Tačiau „Šanchajus“ neišnyks be pėdsako. Ši rajono tapatybė įsiamžino gal net visam laikui naujai įrengtam skverui gyventojų iniciatyva suteikus savaip asociatyvų „Drakono pievos“ pavadinimą.

Vis dėlto dar ne viskas atnaujinta ir perstatyta. Rajone, ypač Skansenu vadinamoje dalyje, yra išlikę siaurų negrįstų gatvelių, keistų „slaptų“ takų, mėlynų vandens kolonėlių, galima aptikti spalvingos medinės architektūros įvairiausiomis skirtingomis formomis: medinių namų, tvorų, įvairiausių sandėliukų, pagalbinių pastatų ir priestatų, garažų ir lauko baldų.

Sluoksnis po sluoksnio. Agnės GABRĖNIENĖS nuotrauka

Vienas iš... „Raudonas katinas“ (Pijaus Čeikausko-Pidžin kūrinys). Agnės GABRĖNIENĖS nuotrauka

Vienas egzempliorius išlikęs ir visai naujo stiklinio banko pastato pašonėje kitapus Konstitucijos prospekto, savininkei griežtai atsisakius išsikelti iš savo namų ir įprastos aplinkos. Ir dar čia labai gėva bei žalia – senuosius namus supa medžiai, vaismedžiai, krūmai ir darželiai, kuriuose gyvena bei lankosi įvairiausi paukščiai. Šie, beje, nesibodi ir kaimyninio daugiabučio balkono aplankyti, jei toks išdygsta šalia jų pamėgto sodo. Naktimis neretai galima sutikti skubančius savo reikalais ežius, o saulėtomis dienomis pasidžiaugti danguje ratus sukančių dekoratyvių balandžių, auginamų vieno iš namų palėpėje įrengtoje balandinėje, pulkeliu. Jau neminint visų įvairiausių rajono keturkojų augintinių. Ir ši aplinka, kurią matau šiandien, man regisi panaši į Vilniaus Kristianiją – laisvąjį miestą, kuriame žmonės gyvena kaip nori. Toks sugretinimas turi ir didelių prieštaravimų, nes bendruomeninis gyvenimas čia, priešingai nei Danijos sostinės laisvajame mieste, galima sakyti, niekada nebuvo savanoriškas: glaudžiai gyventa iki Antrojo pasaulinio karo, kai namų savininkai intensyviai vertėsi nuoma ir viename įprastame mediniame name, sudalintame mažais butukais, kartais apgyvendindavo ir iki beveik 30 žmonių. Po Antrojo pasaulinio karo sovietų nacionalizuotas žmonių turtas išdalintas, o maži butai liko daugeliu atvejų net atgavus nepriklausomybę. Skurdus ir ne itin tvarkingas, bet nepaneigiamai turintis charakterį ir savaip nuostabus. Deja, Šnipiškėse taip ir nesukūrė gyvybinga (menininkų) bendruomenė, dėl kurios rajonas būtų galėjęs įgauti svarų statusą ir tapatybę miesto kontekste, tačiau pavienius kūrėjus traukė ir įkvėpė. Štai gatvės menininkas Pijus Čeikauskas (Pidžin) per septynerius gyvenimo rajone metus ne tik įgyvendino daug gatvės meno projektų, atliepančių vietos kas-

dienybę ir aktualijas, bet ir sukūrė linksną ir ironišką vietinio gyventojų Šnipiškių gidą („Šnipiškių gidas pagal vietinį“).⁵⁶

Šnipiškės yra vienas sparčiausiai besikeičiančių sostinės rajonų, todėl neišvengiamai keičiasi ir vietos charakteris bei tapatybė. Ilgą laiką primirštai ir apleistai teritorijai skiriama daug dėmesio, lyg bandant kompensuoti praeities skolas: naujai nutiesta Kernavės ir rekonstruota Giedraičių bei kai kurios kitos gatvės, įrengta „Drakono pieva“, sutvarkyta ir pritaikyta laisvalaikio Neries senvagės teritorija, o netrukus aplink „Akimi“ seniau vadintą senvagės ežerėlį žadama atidaryti ir japonišką sodą. Planuojama dar šiais metais baigti skvero tarp Giedraičių ir Kintų gatvių įrengimo darbus. Jo apželdinimas, žadama, primins miesto sodą su dekoratyviniais vaismedžiais. Organizuojamas Šeškinės komplekso prieigų aplinkos išvalymo ir pritaikymo lankymui architektūrinės idėjos konkursas Urbanistų komanda PUPA Vilniaus savivaldybės užsakymu parengė Šnipiškių teritorijos analizę ir pagal ją urbanistinės plėtros strategiją, kuri, pasak architektų, intensyvios plėtros sąlygomis padėtų išsaugoti unikalų rajono pobūdį ir sukurti miesto ir gamtos pusiausvyrą.⁷

„Mes irgi gyvename Šnipiškėse“, – atsakau H. ir R., nors, kaip suprantu iš jų veidų, tai visai ne tas pats, kas gyventi Pliomonte. Bet dėl to visiškai neliūdna, netgi atvirkščiai – džiugu, kad turime, kas mus jungia, ir galime pasikalbėti apie mūsų skirtingų gyvenamųjų aplinkų viename rajone privalumus ir trūkumus. Atliekant mokslinius tyrimus užfiksuota didelė prisirišimo prie konkrečios vietos nauda žmonių psichikai susijusi su prisiminimų formavimusi, priklausymo jausmu, atsipalaidavimu, teigiamomis emocijomis, galimybėmis užsiimti mėgstamu hobiu ar darbu, komforto / saugu-

mo jausmu, asmeniniu augimu, laisve, pramogomis, ryšiu su gamta, praktinėmis naudomis, privatumo pojūčiu ir aplinkos estetinėmis savybėmis.⁸ Vis dėlto kaip svarbiausią iš visų galimų prisirišimo prie vietos naudų miestuose žmonės išskyrė priklausymo jausmą (86,7 proc.).⁹ Ir tai bent iš dalies yra atsakymas, kodėl vieno rajono gyventojai noriai tapatinasi ne tik su Šnipiškėmis, bet ir su Skansenu, Naujuoju Skansenu, Šiaudine, Šanchajumi, Piromontu, o ateityje gal prisijaukins ir Naujojo Vilniaus centro pavadinimą bei tapatybę. Kiekvienas pavadinimas koduoja skirtingą gyvenamosios aplinkos charakterį, kilmę, tam tikrą mitą. Alisos stebuklų šalis visada kažkur šalia mūsų ir norėtųsi jau esamų pasaulių neprarasti.

Agnė GABRĖNIENĖ

Eiti ar neiti? Agnės GABRĖNIENĖS nuotrauka

¹ Dorothée Haffner. Lituanie: les 700 ans de Vilnius. <https://www.artetv.fr/videos/113355-000-A/lituanie-les-700-ans-de-vilnius/>, žiūrėta 2023 01 30.

² Daniel R. Williams. Making sense of 'place': Reflections on pluralism and positionality in place research. *Landscape and Urban Planning*, 2014, Nr. 131, p. 77.

³ Aurimo Strumilos fotografijų paroda „Šanchajaus rapsodija“, <https://www.bernardinai.lt/2010-12-07-aurimo-strumilos-fotografiju-paroda-sanchajaus-rapsodija/>, žiūrėta 2022 10 13.

⁴ Jūratė Samulionytė. Šanxai Banzai. <https://vimeo.com/66168508>, žiūrėta 2023 01 30.

⁵ Evelina Joteikaitė. Gatvės meno piešinius kuriantis menininkas: niekada nežinau, kas gali nutikti – vieną dieną tau gali paskambinti policija, o kitą – paprašyti interviu. <https://www.delfi.lt/kultura/naujienos/gatves-meno-piesinius-kuriantis-menininkas-niekada-ne->

zinai-kas-gali-nutikti-viena-diena-tau-gali-paskambinti-policija-o-kita-paprasyti-interviu.d?id=89355775, žiūrėta 2022 10 13.

⁶ Pijus Čeikauskas. Vietinio gyventojų šnipiškių gidas. <https://www.vietinisgidas.lt>, žiūrėta 2022 10 14.

⁷ Tadas Jonauskis, Rūta Vitkutė, Viltė Bakšytė, Justina Muliuolytė. Šnipiškių urbanistinė studija. <https://pu-pa.eu/projects/snipiskiu-urbanistine-studija/>, žiūrėta 2023 01 30.

⁸ Leila Scannell, Robert Gifford. The experienced psychological benefits of place attachment. *Journal of Environmental Psychology*, 2017, Nr. 51, p. 265.

⁹ Ten pat, p. 264.

Pasaka. Agnės GABRĖNIENĖS nuotrauka

